

ÜSKÜPLÜ ABDÜLFETTAH RAUF'UN ŞİİRLERİNDE NÜFUS, MİMARÎ VE NÜFUZ

Fikri Kula

Dr. Öğr. Üyesi., Aksaray Üniversitesi, fkula32@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1010-0251

DOI: <http://doi.org/10.51331/EB10FK>

GİRİŞ

Günümüzde Kuzey Makedonya'nın başkenti olan Üsküp şehri 1392 yılında Osmanlı idaresine girer. Yıldırım Bayezid'in fetih için gönderdiği Paşa Yiğit, fetihten sonra da bu bölgeye Türkmenleri yerleştirerek Üsküp'ün Balkanların önemli yerleşim yerlerinden biri olmasının zeminini hazırlar.¹ Müslüman Türklerin bölgeye yerleşmesinin yanı sıra buradaki Katolik Hristiyanların bir bölümünün de Müslümanlardan etkilenerek İslam dinine girmeleri başta Üsküp olmak üzere Balkan coğrafyasının demografik, dinî ve kültürel yapısında büyük değişim yaşanır. Müslümanların buralarda birçok mescid, cami, tekke gibi dinî; han, hamam, medrese gibi mimarî yapılar inşa etmesi buraların Osmanlı şehri hüviyeti kazanmasını ve Osmanlı nüfuzunun

1 Metin İnbaşı, "Üsküp," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 42 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012), 377.

Balkan coğrafyasında genişlemesini de beraberinde getirir. Balkanların önemli merkezi Üsküp'te Osmanlı-Türk şehirlerinin genel karakteri görülür.²

Osmanlı Devleti'nin hüküm sürdüğü yüzyıllar boyunca özelde Üsküp genelde Balkanlar Türklerin dinî, mimarî, kültür ve sanat unsurlarının bir bütün hâlinde yaşatılıp yansıtıldığı yerler olmuştur. Üsküp “Onlarca medrese ve camii, han, çeşme, köprü ile şehir Osmanlı medeniyetinin ete kemiğe bürünmüş haliydi.”³ Özellikle on dokuzuncu yüzyılda değişen ekonomik şartlar, savaşlar ve milliyetçilik cereyanı ile Türkleri Balkan coğrafyasından uzaklaştırmaya yönelik planlar uygulanmaya konulur. Balkan coğrafyasındaki Türk nüfusu ve Türk kimliğinin ifadesi olan mimarî eserler azaltılarak bununla da nüfuzun elde edilmesi amaçlanır.⁴ Müslüman Türk, Makedon, Arnavut ve yahudilerden oluşan nüfusuyla 1392'den 1912'ye yaklaşık beş yüzyıl Osmanlı idaresinde kalan Üsküp, Balkan Savaşları döneminde önce Sırp- ların, daha sonra ise Bulgarların ve tekrardan Sırp- ların hâkimi- yetine geçer. İlerleyen yıllarda Yugoslavya'nın önemli merkezle- rinden olan Üsküp, bu devletin yıkılmasıyla kurulan Makedonya Cumhuriyeti'nin başkenti olur.⁵

Doğum tarihi olarak kaynaklarda 1910/1911/1912 tarihleri geçen Abdülfettah Rauf Üsküp'te doğar. Babası Rauf Efendi'nin yoğun

2 Mustafa Özer, *Üsküp'te Türk Mimarisi (XIV.-XIX. Yüzyıl)* (Ankara: Türk Tarih Kuru- mu Yayınları, 2006), 36.

3 Sevba Abdula, “Vatanını Kaybeden Bir Alim, Şair ve Entelektüel: Abdülfettah Rauf,” *Abdülfettah Rauf: Şiiri, Düşünce Dünyası ve Hayatı* içinde, ed. Sevba Ab- dula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023), 11.

4 Mehmet Güneş, “Osmanoflar Romanı Örneğinde Bir Beldenin Yurt Edinilme- sinde ve Kaybedilmesinde Mimari, Nüfus ve Nüfuzun İşlevselliği,” *Pâyidâr -Balkanlar Üzerine Dil-Tarih-Edebiyat Araştırmaları-* içinde (Edirne: Trakya Üniversitesi Yayınları, 2021), 86.

5 İnbaşı, “Üsküp,” 379.

desteğini eğitim hayatı boyunca gören Abdülfettah Rauf, 1933 yılında bölgenin en iyi eğitim kurumlarından olan Meddah Medresesi'nden icazet alıp aynı kurumda 1933-1938 yılları arasında müderrislik yapar. 1938'den de Meddah Medresesi'nin Yugoslav hükümetince kapatıldığı 1945 yılına kadar başmüderrislik görevini üstlenir.⁶ Yugoslav hükümeti tarafından tutuklanan Fettah Efendi yaklaşık yedi yıllık hapis hayatı sonrasında farklı memuriyetlerde bulunur. 1963 yılında da çok sevdiği Üsküp'te hayata veda eder.

Üsküp'ün yetiştirdiği önemli âlimlerinden olan Abdülfettah Rauf aynı zamanda sanatla da ilgilenir. Yazdığı şiirlerle ülkesinin ve Balkanların en önemli din, vatan ve dava şairlerinden biri olarak kabul edilen Fettah Efendi'nin döneminde yazdığı, dikteyle yazdığını yüzlerce şiir bulunmakta olup bunların bazıları devrinde yayınlansa da büyük bölümü uzun süre defterlerde okuyucuyla buluşmayı beklemiştir. 2016'da Üsküp'te kurulan Fettah Efendi Eğitim ve Düşünce Derneği, 2022'de Balkan Çalışmalar Vakfı'na dönüştürülerek çalışmalarını sürdürür. Bu vakıf bünyesindeki Abdülfettah Rauf Araştırma Merkezi şairin şiirlerini tasnifleyerek *Yine Vatan İçin, Zulmetten Nura, Garami Parçalar, Vardar, Nât ve Münâcât* ve *Ey Yurdum* adlarıyla altı kitap hâlinde yayımlar.⁷

Döneminin ve bölgesinin en önemli âlimlerinden biri olarak kabul edilen Abdülfettah Rauf, aynı zamanda “Balkanlar'da Osmanlı Türkçesi ile yazan ve aruz veznini kullanan son nesil şairlerinden biri olarak”⁸ nitelendirilir. Mehmet Âkif ve Yahya Kemal gibi Balkan kökenli sanatkârların eserlerinde Balkan

6 Muhammed Aruçi, “Fettah Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 12 içinde (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 484.

7 Sevba Abdula, “Vatanını Kaybeden Bir Âlim ve Şair: Abdülfettah Rauf,” *Abdül-fettah Rauf: Şiiri, Düşünce Dünyası ve Hayatı* içinde, ed. Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 30-1, 2023).

8 Aruçi, “Fettah Efendi,” 484.

coğrafyasının tabiî güzelliklerinin, tarihî ve mimarî özelliklerinin yanı sıra vatan toprağı olan bu bölgenin kaybedilmesinin ağıtları da yankılanır. Üsküp doğumlu olan ve “Üsküp’ün Âkif”i olarak belirtilen Abdülfettah Rauf da bu sanatkârlar arasında yer alır. Fettah Efendi’nin şiirlerinde özelde Üsküp ve Balkan coğrafyası olmakla birlikte genelde bütün İslâm âleminin içinde bulunduğu durum, mazi ile hâlin mukayesesi kimi zaman eleştirel bir tavırla ve hüzün, sitem, ümit ve ümitsizlik sarkacında şiirlerinde yansıtılır. Fettah Efendi’nin İslâm âleminin dertleriyle dertlendiğı ve dünyadaki Müslümanların sesi olmaya çalıştığı “Filistîn!”, “Filistîn-i Şehîde Bir Tahiyye-i Giryân”, “Bir Beyâzdan Siyâhlara”, “Kahramân Mısır ve Mısırlılar İçin!”, “Kahraman Cezâ’ir İçin”, “Tatar Kardeşlerime” gibi birçok şiiri olup farklı bir çalışmanın konusudur. Bu çalışmada şairin Üsküp ve Balkanlar üzerine yazdığı şiirlerinde nüfus-mimarî-nüfuz ilişkisine yoğunlaşılacaktır.

Abdülfettah Rauf’un Şiirlerde Nüfus, Mimarî ve Nüfuz

Abdülfettah Rauf’un *Yine Vatan İçin* isimli şiir kitabında yer alan ilk şiir olan ve kitaba adını veren “Yine Vatan İçin” şiirinde geçmiş ile hâlin mukayesesi yapılır. Şair özne, “fasl-ı bahar”ını çok öncelerde geçiren vatanın “gurub” vaktini yaşadığı devirde doğmuş olduğunu ifade eder. Atalarının/Cetlerinin geçmişte “zulmü yaran” mücadeleleriyle dünyada imanin sesini yankılatan kahramanlar olduğunu belirtir. Şiirin geçmişten bahsedilen bölümlerinde Müslümanların ilâhîkelimetullah adına dünyanın dört bir yanına ulaştıkları vurgulanırken hâlihazırda ise Balkan Müslümanlarının kendi vatanlarında bile esir durumunda olmalarından “Toprağında doğuverdimse de şîrîn vatanın/Gözümün gördüğü yurd olmada yer yer zindân/Ben de bir anne pederden

geliyordum ammâ/Ben esîr onlar esîrmiş başımızda düşmân”⁹ sözleriyle dert yanılır. Müslümanların güçsüzleşmeleriyle birlikte geçmişteki zaferlerle dolu günler tersine dönmüş, düşmanın hamleleriyle Müslüman halk kendi topraklarında azınlık ve esir olmaya mecbur edilmiştir. Bunun yanı sıra göçe zorlanan halkın bölgeden ayrılmasıyla ataların mamur ettiği vatan da viraneye dönmüştür. Bu durum şiirde “Kim bilirdi bu vatandaki vatandaş kalmaz/Kim umardı bu vatan böylece vîrân kalsın”¹⁰ mısralarıyla yansıtılır. Bu şiirde vatanın savunulması ve ihyasında beklenen mücadele ve kararlılığı göstermeyen Müslüman genç neslin “köle ruhlu” olduğu yönünde bir şikâyetle bulunan Abdülfettah Rauf, “Vatan Gençlerine!” başlıklı şiirinde ise o anki perişan vaziyeti düzeltme görevini “İslâh edelim hâl-i perîşânımızı biz/İhyâ edelim mâzî-i zîşânımızı biz”¹¹ mısralarında belirttiği üzere gençlere yükler.

Şairin “Şehîde-i Şedâ'id-i Üsküb'üm İçin” şiirinde de Üsküp'ün düşmanların eline geçmesinden duyulan üzüntü aktarılır. Şehrin kaybedilmesinden sonra buranın Müslümanlar halkı da göçe zorlanmış olup memleketlerini terk etmek durumunda kalmıştır. Bu durum Müslüman Türk kökenli nüfusun azalmasına, bölgenin “yâd ellere” kalmasına neden olur. “Üsküb'üme yandım bu acıklı kaderinde/Yâd el dolaşır eski ahâlîsi yerinde”¹² mısralarında yansıtılan süreç beraberinde de bölgedeki güç ve nüfuzun kaybedilmesi sonucunu doğurur. Üsküp'ün tabiatı ve Müslüman Türk hâkimiyetinden kalan mimarîsiyle bahar mevsiminde yine gözlere şölen sunsa da şair öznenin ruh hâli manzarayı algılayışını olumsuz yönde etkiler. Şehrin düşman hâkimiyeti altın-

9 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2021), 11.

10 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, 10.

11 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, 15.

12 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, 18.

dayken süslenmesi dolayısıyla “Ağyâra mı söyle bu kadar zînet-i akçe/Gülşen dahi, rûşen dahi olsun nazarımda/En şânlı sarâyın görünür köhne harâbe”¹³ sözleriyle sitem edilir. Şair özne, Yıldırım Bayezid’in yadigârı olarak gördüğü ve uzun yıllar Müslümanların önemli merkezi olan Üsküp’ün kaybedilmesinden duyduğu üzüntüyü dile getirdiği şu mısralarla sitemini âdeta isyan boyutuna ulaştırır:

“Ey Yıldırım’ın bizlere bir andacı Üsküb

Çıktın elimizden bu kadar pek acı Üsküb

Sen kimlere kaldın bugün eyvâh yanarım ben

Haclende domuzlar güveyi ey cici Üsküb”¹⁴

Fettah Efendi’nin “Gürleyen Dert” şiirinde de benzer bir atmosferin oluşturulduğu görülür. “Yıkılmış bucağımda horoz ötmez ot bitmez”¹⁵ ile “Sönüp gitmiş ocağım artık tütmez olmuştur”¹⁶ mısralarında yıkılıp viraneye döndürülmüş Üsküp’te ocakların söndüğünün ifade edilmesiyle yaşananlardan mimarînin ve halkın nasıl etkilendiğine değinilir. Bu şiirde de geçmiş ile hâl karşılaştırılarak “Meydânlarda at sürmüş ikbâlimin şânımın/Bugün artık kalmadı ne meydânı ne atı”¹⁷ mısraıyla eskiden Müslümanların meydanlarda at koşturduğunun ifadesinden hareketle otoritenin vurgulandığı gibi hâlihazırda ise gücün yitirilmesiyle mekândaki nüfuzun da kaybedildiğine dikkat çekilir. Şairin bu düşüncelerinden hareketle “Rauf’un, sevgi duyduğu, hasret çektiği vatan aslında o topraklardan çekilen Osmanlı-Türk idaresidir.”¹⁸ yorumunu yapmak mümkündür.

13 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, 18.

14 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, 19.

15 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, 22.

16 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, 22.

17 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, 22.

18 Taner Güçlütürk, “Abdülfettah Rauf’un Eserlerinde Vatan Teması,” *Abdülfet-*

Abdül Fettah Rauf'un "Hicrân-ı Vatan Hummâsı İçinde" başlıklı şiirinde kamışlıktan kopan ney misali vatandan koparılmanın iniltileri duyulur. "Müslümâna derd ü mâtemhâne olmuş bir vatan"¹⁹ Üsküp'te yaklaşık elli yıllık ömrünün bahar yüzü görmeyen, vatanın içinde bulunduğu sıkıntılarla geçmesinden yakından şair özne, bunu kendilerine reva görenlere sitem eder. Tabiatı ve mimarîsiyle cennetten bir köşe gibi tasvir edilen Üsküp'ün düşman eliyle yıkılıp viraneye çevrilmesi, Müslüman nüfusun göç etmesiyle şehrin onlara bırakılması eleştirel bir dille ifade edilir.

Müslüman Türklerin mağlubiyeti sonrası şehre yerleşen Sırp, Bulgar ve Hırvatların nüfus ve nüfuz bakımından giderek üstün konuma gelmesinden şikâyetlenen şair özne, şartlar ne olursa olsun kendisi için vatandan göç etmenin/çekilmenin mümkün olamayacağını dile getirir. Şairin "Dönen Çark Karşısında" şiirinde de vatanın düştüğü durumun verdiği hüznün ise inleyen dolap metaforuyla aktarılır. "Vefâsız Yurda İ'lân-ı Nefret" başlıklı şiirinde vatana bedenen yakın olsa da ruhen uzak kalmasından, vatanın bütün güzelliklerini düşmanlara sergilemesinden hareketle olumsuz bir tavır takınılır.

"Meddâh Medresesi'nin Seddi" başlıklı şiirde Üsküp'ün en önemli ilim merkezlerinden Meddah Medresesi'nin kapatılmasından duyulan kederin yansımaları yer alır. Medresenin kapatılmasıyla birlikte İslâm'ın irfana çağırان sesinin kesildiğı, Kur'an hükümlerinin hayata tatbikinin engellediğı "Bu medreseydi bizde bir tek sadâ-yı İslâm/Bu medreseydi sâde bir tek nidâ-yı irfân/Hayfâ kapandı şimdi bunsuz da kaldık işte/Söndü demektir eyvah bir lem'a-zâr-ı Furkân"²⁰ mısralarıyla hüznün dile getirilir. Bu şiirdeki duygular "İlâhî" şiirinde "Revâ mı medrese mekteb kapan-

tah Rauf: *Şiiri, Düşünce Dünyası ve Hayatı* içinde, ed. Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları 2023), 172.

19 Abdül Fettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, 24.

20 Abdül Fettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, 40.

sın münderis olsun”²¹ mısraında ve “Medresem İçin” şiirinde de tekrarlanır. “Perişân Parçalar” şiirinde ise Haçlı zihniyetindeki orduların Üsküp’ü yakıp yıktıklarından, ezan seslerini susturduklarından yakınılır.

Şair “Uyan!” şiirinde “bedbaht” olarak nitelediği Müslümanları içinde bulundukları gaflet uykusundan uyanıp düşmanla mücadele etmeye davet eder. “Pâmâl edildi iffet-i İslâm u memleket/ Kabrinde her zamân buna ecdâdın ağlıyor”²² mısralarında İslam’ın iffeti ve memleketin aşağılanmasıyla duyduğu öfkeyi vatandaşlarına yansıtan şair özne, durumun vahametinin farkında olmayanları “Tel’in eder uyanmaz isen memleket vatan”²³ sözleriyle sert şekilde ikaz eder.

“Arkadaş!” şiirinde vatanın her bir karış toprağının atalarından kendilerine miras, yerdeki ve gökteki bütün güzellikleriyle kendilerine has olduğunun altı çizilerek bu güzel yurdun kurtarılması için gerekli mücadelenin verilmesi konusunda halkı yüreklendirir:

*“Bir ata yâdı her avuç toprağı
Geçmişin andacı her yaprağı
Hepsi bizim gökleri, bağı, dağı
El değil öz yurdumuz ey sevgidaş!
Haydi şu kurtar diyene koş ulaş!”*²⁴

Şiirin bu mısralarında kitaptaki genel karamsar ruh hâlinin aksine olumlu bir hava bulunur. Şairin “Uyan” şiirinde bedbaht olarak eleştirdiği Müslümanlar burada birbirlerine sevgi bağıyla bağlı olan kişiler olarak nitelenir. Kitabın genelinde ise

21 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, 71.

22 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, 64.

23 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, 64.

24 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, 78.

Abdül Fettah Rauf'un ümit ve ümitsizlik arasında olduğu görülür.

Abdül Fettah Rauf'un *Zumetten Nûra* isimli şiir kitabında yer alan ilk şiir olan ve kitaba adını veren "Zulmetten Nûra" başlıklı uzun şiirinde şair özne, yaşanan çağda düşmanlar üstün konumda gibi gözüксе de Müslümanların tarih bilinciyle hareket edip gerekli mücadeleleri verdikleri takdirde o günkü zulmetin son bulacağı ve geçmişteki gibi nurlu, aydınlık günlere tekrar kavuşulacağı vurgusu yapılır. Şiirde o zulüm dolu günlerde pek inandırıcı gelmesi de Selahaddin Eyyubi komutasındaki İslam ordusunun Avrupa'ya âdetâ kök söktürdüğünü, dinin sancığının üç büyük kıtaya dikilip hükümlerinin ve nüfuzun dünya tarafından kabul edildiği günlerin yaşandığını

"Bir mezâr etmiş idin Avrupa'ya Hittîn'i

Yedi kral diz çökerek saydı Selâhaddîn'i

Üç büyük kıt'aya diktik bu livâ-yı dîni

*Size efsâne gelir şimdi bunun telkîni"*²⁵

mısralarıyla aktarır. Şairin bu ifadeleriyle özellikle gençlere tarih şuuru aşılayıp onları düşmanla mücadele konusunda motive etmeye çalıştığı söylenebilir. Geçmişte Müslümanlar adaletli yönetimi ve kurdukları medeniyetle meşhur olup gücü ve otoritesi öyle yüksek seviyedeydi ki dünyanın neresinde bir mazlumun feryadı ve yardım isteği varsa oraya yardım elinin uzandığı şu mısralarla belirtilir:

"Adl ü ümrânımızın örneği cennet Bağdâd

Oldu bîdâda düşen herkese bir bağçe-i dâd

Nerde duyduksa yetiştikti acı bir feryâd

*Her meded isteyene eyledi ordum imdâd"*²⁶

25 Abdül Fettah Rauf, *Zulmetten Nura*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2022), 15.

26 Abdül Fettah Rauf, *Zulmetten Nura*, 16.

Müslümanların güçlü olduğu devirde kimsenin kendilerine saldırmaya kolay kolay cesaret edemediğini, bunu göze alanların da bedelini canlarıyla ödediği dile getirilir. Aşılması zor olan Çaldıran çölünü bile cihat gayesiyle âdeta köprü yaptıkları şu mısralarla yansıtılır:

“Toz edip toprağa döktüktü bize saldırıyı

Koparırdık başını bizlere el kaldıranı

Taşa diktik bu vatandan yarı taş aldıranı

Köprü ettik o geçilmez kuru çöl Çaldıran’ı”²⁷

Şair özne, geçmişin zaferlerle dolu günlerinden bahsederek hâlihazırdaki zor günlerin geçici olduğu, tıpkı geçmişteki gibi yeniden güçlü bir şekilde ayağa kalkabilecekleri ve güzel günlere ulaşacakları mesajını “Bir sebep kalmayacak geçmişi hâle aratan/Bir gülistân olacak mezbele dönmüş bu vatan”²⁸ sözleriyle dile getirir. Şairin “Ümmîd Al!” başlıklı şiirinde de bu şiirdeki atmosfer aynen devam eder. Şiirin mısralarına tarihin önemli Müslüman liderleri ve İslam uğruna verdikleri mücadeleler ibret vesikaları olarak yansır. Abdülfettah Rauf bu sözleriyle zamanın gençliğinin şuurlanarak göç etmeyip vatanına sahip çıkması, ecdadı gibi din ve vatan uğruna mücadele etmesi yönünde telkinde bulunur. Fettah Efendi’nin “Pür-ümîdim” başlıklı şiirinde mevcut şartlar altında, dertler ve felaketler içinde Müslümanlar âdeta ayaklar altına alınmış olsa da geleceğe ümitle bakan bir şair özne bulunur. Kutsal kabul edilen vatana düşmanların kirli ayakları bassa dahi geçmişte Müslümanlara zulmetmeye çalışanların başını nasıl ezdilerse, bunu o günlerde de benzer bir şekilde gerçekleştirebileceklerinin inancı mısralarda yansıtılır.

²⁷ Abdülfettah Rauf, Zulmetten Nura, 17.

²⁸ Abdülfettah Rauf, Zulmetten Nura, 13.

“Vâ-hayfâ!” şiirinde vatanı ahlaken yüceltme gayretinde olan bir âlimin yaşanan ahlak çöküşüne karşı serzeniş “Yüce ahlâk ma’bedi yapmak isterken yurdu/Bir kerhâne yaptılar hep dağı-mı taşımı”²⁹ mısralarıyla dile getirilir. Şiirin bu ifadelerinde güç ve nüfuzun yitirilmesi neticesinde toplumda yaşanan dönüşü-me dikkat çekilir. Şairin “Kara Akşam” şiirinde “Âfâkı dinlemiyor susmuş o sesler/Tekbîr edecek Rabb’ini mescidleri vîrân”³⁰ mısralarıyla mescidlerin viraneye döndüğünden ve artık ezan seslerinin yankılanmamasından şikâyet edilir. “Hayret ü Dalâlet Hiss-i Figânları” şiirinde şair özne kendini “Yurdu gitmiş yurttatış kalmamış bir bedbaht”³¹ olarak nitelendirir. Bu hissiyat “Nevâyı Tevellüh” şiirinde “Mekân içindeyim ammâ benim mekânım yok”³² mısrayla verilir.

Fettah Efendi’nin “Kâdî Baba Türbesi Önünde” adlı şiirinde şair özne Kadı Baba/Gazi Baba’nın türbesine gidip onun maneviyyatıyla dertleşir. Dirilerden dert ortağı kalmadığından yakınarak onunla mezarı başında konuşur. Müslüman halkın önceleri huzurla yaşarken vatanın her yerine medeniyetin güzelliklerinin nakşedildiği, mimarî eserlerle süslendiği dile getirilip yurdun düşman kontrolüne geçtikten sonra insanların bölgeyi terk etmeye zorlanmasından hareketle nüfusun azaldığı aktarılır. “Müslümân diriler göçüp gittiler;/Kalan şu sırtlanlar gör ne ettiler”³³ mısralarında da söylendiği gibi nüfusun kaybedilmesiyle birlikte Müslümanların mimarîsine kast eden düşmanlar tarafından bölgedeki Müslüman Türk izleri silinir. Şiirde vatanın her köşesinde yaşayanların hatıraları işgal sonrası burada yaşayan Müslümanların göç etmeye zorlandığı, ölümlerin mezarlarının

29 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nura*, 34.

30 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nura*, 53.

31 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nura*, 55.

32 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nura*, 56.

33 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nura*, 73.

tahrip edilip yıkıldığı anlatılarak “Yıkıldı mescidler, mihrâb u minber/Yıkıldı ne kudsî türbe vü makber”³⁴ sözleriyle düşmanın diri ve ölü ayrımı yapmadan her şeye zarar verdikleri yansıtılır. Düşmanların Müslümanlara ettikleri zulmü şair öznenin Kadı Baba/Gazi Baba’nın maneviyatına şikâyet ettiği bu ifadelerle zulmün boyutları gözler önüne serilir. Göçle nüfusun azalması gibi camilere, minarelere, medreselere ve mezarlara verilen zararlar da Müslüman Türk mimarîsi kaybolmaya yüz tutar. Hem yaşayan Müslüman Türk kalmaması hem de onların eserlerinin de yıkılmasıyla bölgedeki güç ve hafıza da kaybedilme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Şair özne bu durumun farkında olarak “Sen kaldın bugün tek kalmış bir izi/Yıkılma unutma terk etme bizi”³⁵ sözleriyle Kadı Baba/Gazi Baba’nın türbesinin orada bulunmasının kendileri için bir dayanak olduğunu yansıtır. Bu şiirden hareketle mimarî eserlerin medeniyeti yansıtan unsurlar olduğu, tarihî hafızanın koruyucusu ve taşıyıcısı görevini üstlendiği söylenebilir.

Abdülfettah Rauf’un “Koçana İçin” başlıklı şiirinde şair özne tarafından Koçana’nın geçmişi ile ânı mukayeseli olarak anlatılır. “Ey bahtı kara Koçana/Ezânların dönmüş çana/Bir câmi’in, o da öksüz/Hâlin alev katar câna”³⁶ mısralarıyla başlayan şiirde İslam dininin sembollerinden olan ezan sesinin bölgenin işgali sonrası çana döndürülmesine dikkat çekilir. Bir bölgede hangi güç hâkimse o otorite yaşamı da kendi dünya görüşüne şekillendirir. Koçana Müslümanların nüfuzundayken semalarını ezan doldurmasına rağmen Hristiyan egemenliğinde çan sesleri duyulur. Şair özne bunu üzüntüyle dile getirip Koçana’da kalan tek caminin de ezan sesi ve cemaati kalmadığı için “öksüz” olduğunu söyler. “Târîhin izi silinmiş/Müslümânlar yok bilinmiş/Tanrım

34 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nura*, 74.

35 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nura*, 77.

36 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nura*, 83.

bu derd ne hazinmiş/Hançer vurur tâ vicdâna”³⁷ mısralarıyla geçmişinden izler kalmayan Koçana'nın perişan bir vaziyette olduğunu dile getirir. Şairin “Ağlıyorken” şiirinde de “Sustu kudsi sesleri Allâh-karîn minberlerin” ve “Ma’bedinde kalmadı hayfâ tavan, duvâr, eşik”³⁸ mısralarıyla vatan topraklarında ezanların susturulup mabedlerin tahrip edilmesi eleştirel bir dille verilir.

Şairin “Manâstır'da” şiirinde Manastır şehrinde bulunan İshakiye/İshak Çelebi Camii üzerinden mimarînin medeniyet ve nüfuz göstergesi olarak ne kadar önemli olduğu dikkat çeker. Yeşil bir belde olan Manastır, zamanında Müslümanların medeniyet merkezlerinden biri olup hâlihazırda eski şaşalı günlerinden epey uzak bir görünüm sergiler. Birçok yapı eski güzelliğinde olmasa da İshak Cami hâlâ tüm haşmetiyle ayakta. Bu özelliğiyle o “tek başına şehrin bir zamanlar İslam beldesi olduğunun göstergesi[dir].”³⁹ Eskisi gibi tekbir ve ezan sesleri ile semayı süsleyemese de minareleriyle Allah'ın varlığını ve birliğini simgelemeye devam eder:

“Tekbîr ü ezân nağmesi susmuşsa da dâ'im

İkrâr-ı Hudâ heykeli beş altı minârât

Tevhîd-i Hudâ nâmına bir hüccet-i kâ'im

*Etmekte yine Rabb'ini bî-velvele isbât”*⁴⁰

Altı asır boyunca Müslümanların hâkimiyetinde kalan Manastır'ın gayr-i Müslimlerin eline geçmesinden mustarip olan şair özne, tabiatı ve mimarîsiyle önemli bir Müslüman Türk memleketi olan Manastır'ın yitirilişine ağlar. Bölgenin otoritesi

37 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nura*, 84.

38 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nura*, 181.

39 Mehmet Güneş, “Abdülfettah Rauf'un Şiirlerinde Rumeli'nin Tabii Güzelliğine Övgü, Kaybolan Değerlere Ağıt,” *Abdülfettah Rauf: Şiiri, Düşünce Dünyası ve Hayatı* içinde, ed. Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023), 257.

40 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nura*, 85.

kaybedilse ve halk oradan ayrılmaya zorlansa da İshak Camii'nin oradaki varlığı şair özneye teselli kaynağı olur. Çünkü cami dini bir sembol olmasının yanı sıra Türk elinin işlediği "mi'mârî-i pâk" olarak tasvir edilir:

"İsmiyle büyük devletimin merkez-i feyzi

Şen Rûmeli'nin ordusunun merkez-i şânı

Hâlâ o güzel Türk elinin şekl ü feriyile

*Mi'mârî-i pâkiyle büyük şanlı nişânı"*⁴¹

Bu şiirde de "Kâdî Baba Türbesi Önünde" ve "Koçana İçin" şiirlerindeki ruh hâli yansıtılmış olup üç şiiri bu hususta birlikte değerlendirmek mümkündür.

"Ümitsiz Telehhüfler" başlıklı şiirde düşmanların beş yüzyıldır içlerinde tuttıkları öcü yenilgiden sonraki beş yılda aldıklarını belirtip önceleri atalarına hamallık edenlerin bu kısa sürede Müslümanları kendi işlerinde kullandıklarından, öz vatanlarında kötü muamelelere maruz kalmalarından dert yakınılır. Yaşadıkları eziyetler sonunda ağlayıp haykırarak "Ne vatan kaldı ne dîn kaldı ne millet kaldı"⁴² ifadelerini kullanan şair öznenin söylediklerinden hareketle millet sürgün edilir/öldürülür ve o topraklarda yaşamalarına müsaade edilmezse ortada vatan namına bir şey kalmayacağı dile getirilir. Vatan ve o vatanda yaşayacak halk kalmazsa yüzyıllar boyunca o bölgede yaşanan din de ortadan kaybolacaktır. Dinin ortadan kaybolması Müslümanların bölgeden uzaklaştırılmasıyla olacağı gibi bunun tamamlayıcı unsuru olarak İslam dininin mimarî yapıları yıkılarak o topraklardan tasfiye edilmesiyle gerçekleşecektir. Şairin bu mısralarında nüfus, mimarî ve nüfuz denkleminin yansıtıldığı söylenebilir. Şiirde vatan, din ve millet hasreti dile getirilmekte olup bu

41 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nura*, 86.

42 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nura*, 165.

hasret her üç temel unsuru da kapsayacak şekilde geniş bir perspektifte ele alınır. Ertuğrul Karakuş'un da şu şekilde belirttiği üzere Fettah Efendi'de hasret duygusu ayrılık ve özlemle birlikte değerlendirilmelidir:

“Abdulfettah Rauf’un şiirlerindeki ‘vatan hasreti’ tek yönlü değildir. ‘Vatan’ ile ilgili ‘hasret’ içeren şiirlerine bakacak olursak bu hasretin iki yönlü olduğunu görürüz. Birincisi, vatandan uzak olmanın verdiği ‘ayrılık duygusundan mütevellit’ hasret duygusudur. İkincisi ise, her ne kadar vatana yakın olsa da, şairin vatandaki siyasi ve kültürel değişimden dolayı bulunduğu mekâna yabancılaşmasından kaynaklanan ‘geçmişin şa’salı günlerine’ hasret duygusudur.”⁴³

Fettah Efendi'nin *Vardar* isimli kitabına da ismini veren “Vardar” başlıklı şiirde şair özne Kuzey Makedonya'nın en önemli su kaynağı olan ve Üsküp'ü doğu ile batı şeklinde ikiye ayıran Vardar nehriyle konuşur. Mısralarda Vardar'ın kendisiyle dertleşen insanların mutluluğuna ve kederine ortaklık ettiği dile getirilir. Bölgeye can veren Vardar'ın tabiatının güzelliğiyle de birçok şiire ve türküye ilham kaynağı olduğu aktarılır. Tarihte birçok savaşa ve mücadeleye şahitlik ettiği vurgulanan nehrin şehitlerin kanıyla ala bulandığı, zafer marşı gibi çağlayışı, gaza ruhuyla akan şırl şırl sesinin Allah'ı andığı vurgulanır. Müslümanların hâkimiyetinde iken âdeta onlara sırdaşlık eden Vardar'ın bölgenin işgali sonrası hicret eden Müslümanlar tarafından düşmana bırakıldığı belirtilerek Vardar'ın bu vefasızlık karşısında tepkili olduğu “Vefâli ataların vefâsız evlâdları/Hicret diye kaçıyor şimdi geçti eski tadları/Beş yüz yılın târihi battı batsın adları/Şimdi sana bakmıyor ağyâra kalan Vardar”⁴⁴ sözleriyle yansıtılır. Şair

43 Ertuğrul Karakuş, “Bir Neo-Klasik Balkan Şairinin Vatan Ağıdı: Abdulfettah Rauf'un Şiirinde Üsküp ve Makedonya-1,” *Hikmet* XII, (2014/1), 139.

44 Abdulfettah Rauf, *Vardar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023), 19.

bu mısralarla hicret adı altında bölgeden âdeta kaçanları Üsküp'ü ve şehrin tüm unsurlarını düşmana terk ettikleri düşüncesiyle eleştirir.

Şairin “Ey Yurdum” başlıklı şiirinde asıl sahiplerinin göç etmesiyle vatanın ıssız ve öksüz kaldığı söz konusu edilir. Şair özne, hem vatanı terk edenleri hem de o bölgeye yeni yerleşenlere âdeta kucak açan vatanı tenkit edip vefasız olarak niteler. Müslüman beldesiye ezan sesleri çınlayan minarelerin, Allah'ın birliğini ilan eden mihrap ile minberlerin ve ölenlerin istirahatgâhı olması gereken mezarlarının içler acısı hâlini şu mısralarla gözler önüne serer:

“Hani her bir minareden çıkan Allâhu ekberler

Hani Allâh'ı tevhiid eyleyen mihrâb u minberler

Hani ecdâdımı âğûşuna çekmiş şu makberler

Hani âfâkı Hakk'ın vasfını pür-neşve ezberler”⁴⁵

Fettah Efendi'nin “Güzel Yurdum” şiirinde de benzer bir duygu durumu ve ruh hâli yansıtılır. Çimenleri, çiçekleri, çeşitli mevsimleri ve Vardar nehriyle tabiat harikası olan Üsküp, Müslümanlardan yoksun bir hâlde olduğundan güzelliğine de gölge düşmüştür. Gökyüzünü hüznün sarmış, çiçekler yasal bir hâlde bürünmüştür. Hüznün hâkim olduğu şiirde Müslümanların öz yurtlarında garip kalmalarından şikâyet edilir.

Abdulfettah Rauf'un duygu ve düşünce dünyasını en iyi anlatan, kendisini yansıtan otobiyografik mahiyetteki⁴⁶ “Yurdumda Ben ve Bende Yurdum” şiirinde de hüznün ve sitem bir arada bulunur. Şair özne, kendisi de dâhil olmak üzere vatanı için bunca

45 Abdulfettah Rauf, *Ey Yurdum*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023), 13.

46 Elif Nazım, “Üsküplü Abdulfettah Rauf'un Şiirlerinde Balkan Tarihi Coğrafyası ve Kültürü,” (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2024), 42.

zahmetlere katlananlar varken insanların göç edip vatanı terk etmelerini tenkit eder. “Terk etmedeler mescidi meyhâne mi olsun/Sarhoşlara kandîleri peymâne mi olsun”⁴⁷ mısralarında yurdu bırakıp gidenlerin dinlerine de sahip çıkmadıklarını vurgulayarak o kişilerde imanın olup olmadığını sorgular. Çünkü vatan terk edildiğinde Allah’a secde edilmek için inşa edilen mescidlerin meyhaneye çevrilerek içki içilip Allah’a isyan edilecek bir mekâna dönüştürülecektir. İlerleyen mısralarda eleştirinin dozunu artırarak “Düşsün mü yıkılsın mı şu mahfil ile minber/Kerhâne mi olsun babamın yattığı yerler”⁴⁸ ifadeleriyle vatana sahip çıkmayanlara seslenir. “Bir yurdu nasıl düşmana peşkeş ediyorlar/Hicret diye yâ Rab niye bilmem gidiyorlar”⁴⁹ sözleriyle hicret adı altında ülkeden ayrılanları âdetâ ihanetle suçlar. “Ey bunca şehidin size bir şanlı emânet/Terk ettiği yurdu kime terk ettiniz ümmet”⁵⁰ mısralarında vatanın zorlu mücadelelerle, birçok şehit verilerek kazanıldığı hatırlatılarak bölgeyi terk edenleri kınar. Eleştiren, kınayan, hıyanetle itham eden dil iyice sertleşerek âdetâ kimliğini unutan ümmete “Ey koskoca târihi ezip çiğneyen ümmet/Nefret size la’net size nefret size la’net”⁵¹ sözleriyle nefret ve lanet edinilen bir tavır takınır. Abdülfettah Rauf’un bu kadar sivri bir dil kullanmasının nedeni olarak ülkenin içinde bulunduğu durumun vahametinin farkında olmayanları silkeleyip kendine getirme düşüncesi olduğu söylenebilir. Şiirin devamında öz vatanından kaçmayı düşünenleri “canlı cenaze” olarak niteleyip mücadele etmeyenlerin bari vatanlarında ölme-leri gerektiğini ifade eder. Yoğun bir ümitsizliğin hâkim olduğu şiirin sonunda şair özne vatanın bu şartlarında yaşamaktansa

47 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 20.

48 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 21.

49 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 21.

50 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 24.

51 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 24.

canını alması için Allah'a dua eder. Bu şiirde net şekilde görüldüğü gibi Fettah Efendi göç nedeniyle vatanını terk edenleri hayatı boyunca yoğun şekilde eleştiriye tâbi tutmuştur ancak "büyük bir hazin hikâyesi olarak" onun ölümü sonrası ailesi de İstanbul'a göç eder.⁵²

Şairin "Öksüz Yurduma" başlıklı şiirinde de benzer bir ruh hâli vardır. Vatanın her bir yanı "Yıkık ma'bedleri mihrâbları kalb-i harâbiyla"⁵³ resmedilir. Mimarîsi yıkılmış, halkı toprağından koparılmış vatan matemle ağlayanların bulunduğu bir mezara dönmüştür. "Bîçâre Vatan!" şiirinde de zulüm ve vahşetlere sahne olan vatan topraklarının kâfirlerin eline geçmesinden duyduğu elem ve çaresizlik "Dâr-ı gurbet gibi yurdum görünür vahşet-zâr/ Doldu bîçâre vatan sâhana yer yer küffâr"⁵⁴ ifadeleriyle verilir. "Bir Me'yûsun Giryesi" şiirinde ise "Perîşân lâneler düşmüş yıkılmış minber ü mihrâb"⁵⁵ mısraında sivil ve dinî mimarının tahrip edilip yıkıldığı vurgulanır. Buradakine benzer ifadeler "Ey Yash Vatan" şiirinde "Kaldı bî-nâm u nişân makberesi ecdâdın/ Çöktü bir külbese yok derdli garîb evlâdın"⁵⁶ mısralarıyla dile getirilir. Düşmanın yuvalara ve mezarlara kadar yakıp yıkarak insanları bezdirip tek kurtuluşu vatanı terk etmekte bulmaları için Müslümanlara eziyet ettiğine dikkat çekilmiş olur.

Fettah Efendi'nin "Acı Hakikatler" başlıklı şiirinde Müslümanların doğduğu vatanlarında âdeta sürgün hayatı yaşamalarından sitem edilir. Müslümanlarla düşmanların mukayesesinin yapıldığı mısralarda onların okuyup kendilerini disiplinli şekilde

52 Abdula, "Vatanını Kaybeden Bir Alim, Şair ve Entelektüel: Abdülfettah Rauf," 10.

53 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 31.

54 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 33.

55 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 36.

56 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 42

yetiştirmelerinden ve hedefleri için durmadan çalışmalarından bahsedilerek böyle gayretli oldukları için önlerinin açık ve geleceklerinin parlak olmasının normal sayılacağı ifade edilir. Müslümanların ise düşman karşısında aynı azmi sergilemediği, gelişmek için değişimin sadece kılık kıyafet yani şekilde kalması eleştirilir. Düşmanların amaçları uğruna gösterdikleri tutum sayesinde Müslümanların “aziz” vatanını ellerinden aldıkları, kendi yuvalarının onlara saray olduğu dile getirilir. Bu ifadelerin yansıtıldığı şu mısralardan hareketle gücü ele geçirenin çevreyi de kendi görüşüne göre şekillendirdiği ve mimarîyi yine kendi çıkarlarına göre düzenlediği sonucunu çıkarmak mümkündür:

“Çırpındı dövuştü neler yaptılar

Bu azîz vatânı bizden kaptılar

Onların çiftliği altın ovamız

Onların sarâyı ana yuvamız”⁵⁷

Şair öznenin dile getirdiği bu “acı hakikatler” Müslümanların hâlihazırda bulunduğu durumun nedenlerini ortaya koyması açısından önemlidir. Hâl böyleyken Müslümanların toparlanmak için gerekli önem ve hassasiyeti göstermemeleri eleştirel bir dille yansıtılır. Şairin “Dindaş” başlıklı şiirinde de aynı dertten mustarip dindaşların vaziyete birlikte ağlamaları “Gel berâber bu yurda ağlaşalım/Şu çöken hüzn ü derdi paylaşalım”⁵⁸ ifadeleriyle aktarılır.

Şair “Koçana’nın Bilaça’sına” şiirinde dağ eteğinde kurulmuş bir köy olan Bilaça’nın tabiatının güzelliği anlatılır. Şair özne, Allah’ın Bilaça’yı ağaçlarla yeşille, her tarafından çağlayan sularıyla da maviyle süslediğini ifade edip bu “mübarek” yerdeki “şen yuva”ların her daim Müslümanların elinde olması için dua eder.

57 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 77.

58 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 79.

Şiirde tabiatla uyumlu bir şekilde kurulan köyün halkı, tabiatı ve mimarisiyle bir bütünlük arz ettiğine dikkat çekilir. “Her Gece-
nin Gündüzü Vardır” şiirindeki “Ma’bedlerimin ufka eşit kubbe-
si çökmüş/Ecdâdımızın arşa çıkan türbesi çökmüş”⁵⁹ mısralarda
o günlerde Müslümanların ibadethaneleri ve mezarları tahrip
edilse de bu zulmün ebedî olmayacağı, Müslümanlar için gece
gibi kara olan bu günlerin bitip yeniden aydınlık günlerin gele-
ceği düşüncesi ümitvar bir şekilde yansıtılır.

SONUÇ

Üsküp’ün değerli âlimlerinden olan Abdülfettah Rauf yazdığı şi-
irlerle ülkesinin ve Balkanların en önemli din, vatan ve dava şa-
irlerinden biri olarak kabul edilir. Şiirleriyle duygu ve düşünce-
lerini aktarıp bilinçli nesiller yetiştirme amacını taşıyan Fettah
Efendi kimi zaman olumsuz düşüncelere kapılsa da umut dolu
mısralarıyla halka umut aşılama çabası. Vatan toprağı olan Üs-
küp’ün kaybedilmesinin verdiği hüznün, bölgenin yeniden alına-
mayacağı düşüncesi ve buralardaki hatıralar umut ve umutsuz-
luk arasında onun şiirlerine yansır. Balkanların kaybedilmesiyle
Üsküp’ten Osmanlı topraklarına göçlerin yaşanması şairin şiirle-
rinde göç edenlere karşı takındığı olumsuz tavır ve eleştirel bir
dille aktarılır. Fettah Efendi, göçle birlikte nüfusun, ardından da
nüfuzun kaybedileceğini ve mimarî izlerin silineceğini sorumlu-
luk bilinciyle âdeta isyan ederek ifade eder.

Abdülfettah Rauf’un şiirlerinde Müslümanların geçmişte ilâyî-
kelimetullah adına dünyanın dört bir yanına ulaştıkları vurgu-
lanırken hâlihazırda ise Balkan Müslümanlarının kendi vatan-
larında bile esir durumunda olmaları, atalarının mamur ettiği
vatanın viraneye dönmüş olması eleştirel dille yansıtılır. Şeh-
rin kaybedilmesinden sonra göçe zorlanan halkın bir kısmının

59 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 150.

vatanından koparılması ile Üsküp'ün ve Balkanların “yâd ellere” kalmasının hüznü işlenir. Düşmanların bölgeye gelmesinden sonra Üsküp'ün nüfus ve mimarîsinin değişimi geçmişle mukayese ve hasret duygusuyla aktarılır. Müslümanların içinde bulundukları gaflet uykusundan uyanmaları gerektiği hatırlatılarak vatanın perişan hâlini düzeltme sorumluluğu gençlere verilir. Kendilerine miras olan vatan toprağının kurtarılması, nüfuzun yeniden sağlanması için Müslüman halk yüreklendirilir. Müslümanlar bilinçlendirilip vatanın yeniden ihyası için motive edici bir tavır sergilenir. Yaşanılan çağda düşmanlar üstün konumda gibi gözükse de Müslümanların tarih bilinciyle hareket edip vatanları için gerekli mücadeleleri verdikleri takdirde o günkü zulmetin son bulacağı ve geçmişteki gibi nurlu, aydınlık günlere tekrar kavuşulacağı vurgusu yapılır. Nüfuzun yeniden sağlanması için nüfusun yani halkın bölgeden ayrılmamasının ve yüzyıllar boyunca toprağa işlenen medeniyet eserlerinin muhafaza edilmesinin gerekliliğine dikkat çekilir. Müslümanların huzurla yaşadıkları dönemde vatanın her yerine medeniyetin güzelliklerini nakşeden mimarî eserler inşa ettikleri belirtilip bölgenin düşman kontrolüne geçtikten sonra mimarî eserlere yapılan saldırılar eleştirel bir dille ifade edilir. Müslümanların bölgeden göç etmesi, düşmanların mimarî eserlere zarar vermesi ile bölgedeki Müslüman Türk izlerinin kaybolmaya yüz tuttuğu aktarılır. Vatan ve vatanda yaşayacak vatandaş kalmazsa orayı vatan yapan bütün mimarî ve medeniyet izlerinin silineceği ve ortada vatan namına bir şeyin kalmayacağı geniş bir perspektifle ele alınır. Üsküp'ün medeniyet tarihinde önemli yeri ve şahitlikleri vurgulanıp hicret adı altında bölgeden âdeta kaçanları Üsküp'ü ve şehrin tüm unsurlarını düşmana terk ettikleri düşüncesiyle eleştirir. Asıl sahiplerinin göç etmesiyle vatanın ıssız ve öksüz kaldığı söz konusu edilir. Kendisi de dâhil olmak üzere vatani için bunca zahmetlere katlananlar varken insanların göç edip vatani terk etmeleri tenkit edilir. Şairin şiirlerinin genel

atmosferinden hareketle gücü ele geçirenlerin çevreyi de kendi görüşlerine göre şekillendirdiği ve mimarîyi yine kendi çıkarlarına göre düzenledikleri sonucunu çıkarmak mümkündür.

KAYNAKÇA

- Abdula, Sevba. “Vatanını Kaybeden Bir Alim, Şair ve Entelektüel: Abdül Fettah Rauf.” *Abdül Fettah Rauf: Şiiri, Düşünce Dünyası ve Hayatı*. Ed. Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023, s. 1-29.
- Aruçi, Muhammed. “Fettah Efendi.” *TDV İslâm Ansiklopedisi 12*. İstanbul: TDV Yayınları, 1995, s. 483-484.
- Güçlütürk, Taner. “Abdül Fettah Rauf’un Eserlerinde Vatan Teması.” *Abdül Fettah Rauf: Şiiri, Düşünce Dünyası ve Hayatı*. Ed. Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023, s. 163-186.
- Güneş, Mehmet. “Osmanoflar Romanı Örneğinde Bir Beldenin Yurt Edinilmesinde ve Kaybedilmesinde Mimari, Nüfus ve Nüfuzun İşlevselliği.” *Pâyidâr -Balkanlar Üzerine Dil-Tarih-Edebiyat Araştırmaları*. Edirne: Trakya Üniversitesi Yayınları, 2021, s. 83-95.
- . Abdül Fettah Rauf’un Şiirlerinde Rumeli’nin Tabii Güzelliğine Övgü, Kaybolan Değerlere Ağıt.” *Abdül Fettah Rauf: Şiiri, Düşünce Dünyası ve Hayatı*. Ed. Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023, 245-259.
- İnbaşı, Metin. “Üsküp.” *TDV İslâm Ansiklopedisi 42*. İstanbul: TDV Yayınları, 2012, 377-381.
- Karakuş, Ertuğrul. “Bir Neo-Klasik Balkan Şairinin Vatan Ağıdı: Abdül Fettah Rauf’un Şiirinde Üsküp ve Makedonya-1.” *Hikmet XII*, 2014/1, 132-151.
- Nazim, Elif. “Üsküplü Abdül Fettah Rauf’un Şiirlerinde Balkan Tarihi Coğrafyası ve Kültürü.” Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2024.
- Özer, Mustafa. *Üsküp’te Türk Mimarisi (XIV.-XIX. Yüzyıl)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2006.
- Abdül Fettah Rauf. *Yine Vatan İçin*. Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2021.

- . *Zulmetten Nura*. Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2022.
- . *Vardar*. Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2022.
- . *Ey Yurdum*. Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023.